

IV. ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

*Денисенко В. В.,
Студент магістратури Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID ID: 0000-0003-0585-9845*

*Науковий керівник:
Кучинська О. П.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2021.1-2/166-182>

УДК 343.1

КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню проблемних питань визначення поняття кримінальних процесуальних відносин на стадії досудового розслідування за чинним кримінальним процесуальним кодексом України.

Метою статті є аналіз доктринальних підходів до визначення поняття кримінальних процесуальних відносин і за його результатами через розкриття їх сутнісних ознак формулювання авторського поняття кримінальних процесуальних відносин на досудовому розслідуванні.

У статті досліджується генезис становлення кримінальних процесуальних відносин на досудовому розслідуванні та робиться висновок, що сучасний стан кримінальних процесуальних відносин на досудовому розслідуванні за чинним Кримінальним процесуальним кодексом України зумовлений генезисом інституту вітчизняного досудового розслідування, який впродовж століть зазнавав суттєвої трансформації.

На підставі результатів аналізу понять кримінальних процесуальних відносин, які є в теорії кримінального процесу робиться висновок, що про те, що в доктрині кримінального процесуального права відсутня єдність підходів до визначення поняття кримінальних процесуальних правовідносин, що обумовлено наявністю різних наукових позицій щодо правової природи та сутнісних їх ознак.

Виокремлюючи сутнісні ознаки кримінальних процесуальних відносин формулюється авторське визначення кримінальних процесуальних відносин як таких, що врегульовані нормами кримінального процесуального законодавства, котрі виникають, розвиваються та припиняються в кримінальному процесі на підставі рішень особи, яка здійснюють кримінальні провадження або має підстави давати вказівки чи доручення для здійснення певних процесуальних дій в кримінальному провадженні, та в межах яких реалізуються повноваження сторін кримінального провадження і суду, а також інших суб'єктів кримінального процесу, захищаються їхні матеріально-правові, процесуальні та інші законні інтереси.

Розкривається взаємозв'язок кримінальних і кримінальних процесуальних відносин.

Визначається зміст Кримінальні процесуальні відносин та розкривається сутність кожного із його елементів.

Наголошується, що кримінальні процесуальні відносини реально функціонують у двох аспектах: по-перше, у їхній системі, як сукупність взаємозалежних і взаємообумовлених відносин; по-друге, – як одиничні процесуальні відносини, що складають систему.

Ключові слова: кримінальні процесуальні відносини, досудове розслідування, сутнісні ознаки кримінальних процесуальних правовідносин, суб'єкти кримінальних процесуальних правовідносин.

Постановка проблеми. Кримінальні процесуальні відносини є фундаментальною категорією теорії і практики кримінального процесу. За визначенням провідних фахівців в галузі кримінального процесу, кримінальне провадження як пізнавально-доказова діяльність обставин кримінальних правопорушень здійснюється лише у формі кримінальних процесуальних відносин¹.

Системно-порівняльний аналіз кримінальних процесуальних відносин дає можливість виявити недоліки в діяльності суб'єктів кримінального провадження та розробити правові й організаційні заходи для їх усунення, внівши певні зміни та доповнення до чинного кримінального процесуального законодавства, розробивши відповідну методику правозастосовної діяльності з метою підвищення ефективності досудового провадження для успішного виконання завдань кримінального провадження, визначених ст. 2 КПК України.

На сьогодні різноманіття визначення понять кримінальних процесуальних відносин як фундаментальної категорії теорії і практики кримінального процесу негативно позначається не лише на наукових дослідженнях в галузі кримінального судочинства, а й на практиці. Зазначене актуалізує необхідність подальших досліджень проблем кримінальних про-

цесуальних відносин на підставі норм чинного КПК України.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Проблемні питання кримінальних процесуальних правовідносин, у тому числі і їх класифікації, були предметом наукових досліджень вітчизняних правників, зокрема: Ю.П. Алєніна, В.Д. Берназа, В.І. Галагана, В.Г. Гончаренка, Ю.М. Грошевого, В.Г. Дрозд, А.Я. Дубинського, В.С. Зеленецького, О.В. Капліної, Є.Г. Коваленка, О.П. Кучинської, Л.М. Лобойка, Є.Д. Лук'янчикова, М.М. Михєєнка, Д.М. Мірковця, В.Т. Нора, В.О. Попелюшка, М.А. Погорецького, Д.Б. Сергєєвої, С.В. Слінька, С.М. Стахівського, С.О. Старенького, О.В. Супрункової, О.Ю. Татарова, В.М. Тертишника, Л.Д. Удалової, В.І. Фаринника, К.О. Чаплинського, А.М. Черняка, С.С. Чернявського, Ю.М. Чорноус, М.С. Цуцкірідзе, А.В. Шевчишена, О.Г. Шило, Д.О. Шумейка, М.Є. Шумила, Л.І. Щербини, О.О. Юхна та інших.

Значний внесок у розвиток теорії кримінальних процесуальних правових відносин на досудовому розслідуванні має дисертація М.А. Погорецького, присвячена власне кримінальними процесуальним правовідносинам слідчого з органом дізнання, начальником слідчого відділу та прокурором, яка була захищена у 1997 р.², а також його однойменна моно-

¹ М.А. Погорецький, Співвідношення пізнання і доказування у кримінальному процесі та місце в них оперативно-розшукової діяльності (2003) 7 *Питання боротьби зі злочинністю* 114–132; М.А. Погорецький, Поняття, зміст та структура кримінального процесу: проблеми теорії та практики (2013) *Право України* 42–54; М.А. Погорецький, Доказування у кримінальному процесі: поняття, зміст, структура. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) (Одеса, Юридична література, 2013) / Ю.П. Алєнін 17–21; М.А. Погорецький, П'ять років чинності кримінального процесуального кодексу: уроки для правотворчої діяльності (2017) 3 *Вісник кримінального судочинства* 11–27.

² М.А. Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини слідчого з органом дізнання, начальником слідчого відділу та прокурором (автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків, Нац. юрид. акад. України, 1997) 17.

графія, яка вийшла друком у 2002 році¹. У цих роботах автором вперше в історії незалежної України наведено додаткову аргументацію на користь погляду вчених на кримінально-процесуальні відносини як суспільні відносини, що врегульовані нормами права, котрі виникають, розвиваються та припиняються у сфері кримінального судочинства; запропоновано класифікацію видів відносин, притаманних кримінальному судочинству, обґрунтовано висновок про те, що з урахуванням мети участі суб'єктів у кримінальному судочинстві, спрямованості їх діяльності та її зв'язку з завданнями кримінального процесу, а також ставлення до підсумків провадження у кримінальному провадженні найдоцільніше виділяти три види кримінальних процесуальних відносин, що складаються між державними органами, які здійснюють провадження у кримінальній справі (судом, суддею, прокурором, начальником слідчого відділу, слідчим, органом дізнання); державними органами, що здійснюють провадження у кримінальній справі, та учасниками кримінального процесу, які мають правовий інтерес у цій кримінальній справі, а також їх захисниками і представниками; державними органами, які здійснюють кримінальне провадження, та особами, яких залучають у сферу кримінального судочинства (свідками, експертами, фахівцями та ін.); виділено в окрему групу адміністративно-процесуальні правовідносини, які формуються у процесі взаємодії слідчого з органом дізнання, а також начальником слідчого відділу та прокурором, з'ясовано їх структуру та склад; простежено особливості кримінальних процесуальних відносин, що складаються у слідчого з органом дізнання, уточнено класифікацію процесуальних і непроцесуальних форм їх взаємодії згідно з положеннями Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також прийнятими на його підставі відомчими нормативними актами; досліджено пра-

вову сутність процесуальних рішень слідчого про взаємодію з органом дізнання; розглянуто специфіку правовідносин, що складаються у слідчого з членами слідчо-оперативної групи, а також спірні питання її організації; аргументовано доцільність уточнення п. 6 «а» ст. 32 КПК України (КПК України 1960 р. – *уточн. В. Д.*), у якому термін «начальник слідчого відділу» слід замінити терміном «керівник слідчого підрозділу», а також доповнити вказаний пункт словами: «керівник штатної слідчої групи, його заступники, старший тимчасової (позаштатної) слідчо-оперативної групи» якими охоплюються начальник слідчого управління, відділу, відділення, групи та їх заступники; обґрунтовується висновок про необхідність, з одного боку, розширення процесуальних прав начальника слідчого відділу по керівництву попереднім слідством, посилення прокурорського нагляду за розслідуванням кримінальних справ з метою виявлення порушень закону та їх усунення, а з другого – зміцнення процесуальної самостійності слідчого шляхом розширення його повноважень щодо прийняття рішень у кримінальній справі відповідно до своїх внутрішніх переконань на підставі всебічного, повного та об'єктивного дослідження усіх обставин справи.

На підставі дисертаційного дослідження автором сформульовано пропозиції щодо доповнення і зміни редакції ст. ст. 97, 100, 103, 114, 114¹, 118, 120, 227 КПК України (КПК України 1960 р. – *уточн. В. Д.*) і включення рекомендованих новацій до розроблюваного Кримінально-процесуального кодексу України. Аргументована потреба доповнення його нормою, що встановлює порядок і підстави створення слідчо-оперативної групи.

Розроблено рекомендації щодо уточнення, доповнення і зміни окремих норм законів України «Про прокуратуру», «Про оперативно-розшукову діяльність», а також відомчих нормативних актів, що

¹ М. А. Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2002) 160.

регламентують організацію роботи з розслідування кримінальних проваджень¹. Слід зазначити, що вказані нами роботи М.А. Погорецького були підготовлені на підставі КПК України 1960 р., проте їх теоретичні положення не втратили своєї наукової актуальності і сьогодні.

Вагоме значення для розвитку теорії кримінальних процесуальних правовідносин на досудовому розслідуванні мають також доктринальні погляди й інших вище вказаних авторів, проте поняття кримінальних процесуальних відносин на досудовому розслідування, зважаючи на КПК 2012 року, який суттєво змінив їх характер та суб'єктний склад, потребує уточнення, що й актуалізує необхідність їх дослідження.

Метою статті є аналіз доктринальних підходів до визначення поняття кримінальних процесуальних відносин і за його результатами через розкриття їх сутнісних ознак формулювання авторського поняття кримінальних процесуальних відносин на досудовому розслідуванні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перед усім, слід зазначити, що

генезис кримінальних процесуальних відносин на досудовому розслідуванні та їх сучасний стан зумовлений генезисом інституту вітчизняного досудового розслідування, який впродовж століть зазнавав суттєвої трансформації. При цьому слід звернути увагу, що суб'єктний склад цих правовідносин впродовж становлення інституту досудового розслідування постійно змінювався. На різних етапах розвитку кримінального процесу з'являлися нові суб'єкти цих відносин, зникали інші. Постійно змінювався правовий статус різних суб'єктів досудового розслідування, що суттєво закономірно впливало на зміст кримінальних процесуальних відносин².

На певних історичних етапах розвитку держави у зв'язку з репресіями, що були політикою тоталітарних режимів в Україні, кримінальні процесуальні відносини зазнавали суттєвих негативних трансформацій³. Значні зміни в характер кримінальних процесуальних відносин на досудовому розслідуванні вніс кримінальний процесуальний кодекс 2012 р⁴, яким запроваджено низку нових кри-

¹ О Р Михайленко, Д П Письменний, Перше теоретичне дослідження кримінально-процесуальних правовідносин в Україні / Рецензія на кн. М А Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2002) 160 (2) *Вісник Акад. правових наук України* 217–221; М А Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини слідчого з органом дізнання, начальником слідчого відділу та прокурором (автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків, Нац. юрид. акад. України, 1997) 17; М А Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2002) 160.

² М А Погорецький, Про поняття кримінально-процесуальних правовідносин (1999) 2 (17) *Вісник Академії правових наук України* 142–147; М А Погорецький, Слідчий – суб'єкт кримінально-процесуальних правовідносин: проблеми провадження правових реформ в Україні: зб. наук. праць (Харків, Нац. юрид. Академія України, 1996) 121–125; Р І Назаренко, Характеристика кримінально-процесуальних відносин на початковому етапі досудового провадження (автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, Національна академія внутрішніх справ, 2001) 9; М А Погорецький, Досудове слідство України: історія та сучасність (2002) 3 *Вісник Луганської акад. внутр. справ України ім. 10-річчя незалежності України* 216–227; М А Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2002) 160; М Погорецький, Розшук злочинців та доказування їхньої вини за часів Руської Правди (2002) 3 *Право і безпека* 73–77; М А Погорецький, Розшук у козацьку добу (2003) 1 (2) *Право і безпека* 117–120; М А Погорецький, Прослуховування телефонних розмов: європейські стандарти (2003) 9 *Вісник прокуратури* 45–51; М А Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2007) 576; Л В Юрченко, Теорія та практика провадження дізнання органами внутрішніх справ України (автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2002) 18; О Ю Таров, Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади: монографія (Донецьк, ТОВ «ВПП Промінь», 2012) 640; Н А Погорецький, О соотношении розыска, дознания и следствия по Уставу уголовного судопроизводства 1864 г. (2014) 9 (46) *Актуальные проблемы российского права* 1972–1979; М С Цуцкірідзе, *Кримінальна процесуальна діяльність слідчого: теорія та практика: монографія* (вступне слово проф. М А Погорецького) (Київ, Алерта, 2020) 562.

³ М А Погорецький, О І Шевченко, Функціонування механізму порушення прав людини в роки сталінських репресій: історичний та правовий аспекти (2001) 14 *Вісник Ун-ту внутр. справ* 208–213.

⁴ М А Погорецький, Новели проекту нового КПК України і проблеми їх релакзації у правозастосовній діяльності (2012) 1 (27) *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* 208–216.

мінальних процесуальних інститутів і, передусім, інститут негласних слідчих (розшукових) дій¹, які суттєво змінили взаємозв'язок досудового розслідування, а відтак і правовідносини слідчих і органів дізнання, слідчих та оперативних працівників, які не є представниками органів дізнання².

Чинним КПК України, в порівнянні з попереднім КПК України 1960 р., по новому виклав систему суб'єктів досудового розслідування, зокрема: § 2 «Сторона обвинувачення» – слідчий (ст. 40), керівник слідчого підрозділу (ст. 39), керівник органу дізнання (ст. 39–1), прокурор (ст. 36), оперативні підрозділи (ст. 41), дізнавач (ст. 41–1); § 3 «Сторона захисту» – підозрюваний, (ст. 42), законний представник підозрюваного (ст. 44), захисник (ст. 45); § 4 потерпілий (ст. 55), представник потерпілого (ст. 58), законний представник потерпілого (ст. 59); § 5 «Інші учасники кримінального провадження» – заявник (ст. 60), цивільний позивач (ст. 61), цивільний відповідач (ст. 62), представник цивільного позивача, цивільного відповідача (ст. 63), законний представник цивільного позивача (ст. 64), представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ст. 64–1), третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт (ст. 64–2), свідок (ст. 65), перекладач (ст. 68), експерт (ст. 69), спеці-

аліст (ст. 71); слідчий суддя (п. 18, ч. 1, ст. 3).

Проблема правовідносин багато десятиріччя привертає увагу науковців та практиків і є стрижневою для будь-якої галузі правової науки, в тому числі й для кримінального процесу³.

У загальній теорії права правові відносини визначаються як специфічні суспільні вольові відносини, що виникають на основі відповідних норм права, учасники яких взаємопов'язані суб'єктивними правами та юридичними обов'язками, що забезпечуються державою. Виходячи з того, що правовідносини – це поєднання фактичних суспільних відносин і юридичних норм, розрізняють їх юридичний зміст як зафіксовані у нормах права суб'єктивні права і юридичні обов'язки їх учасників і фактичний зміст – реально здійснювані учасниками правовідносин дії, спрямовані на реалізацію їх суб'єктивних прав та юридичних обов'язків⁴.

Аналіз наукових праць, присвячених кримінальним процесуальним відносинам свідчить про те, що в доктрині кримінального процесуального права відсутня єдність підходів до визначення поняття кримінальних процесуальних правовідносин, що, на нашу думку, обумовлено наявністю різних наукових позицій щодо правової природи та сутнісних їх ознак.

¹ М А Погорецький, Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні (2013) 1 *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ* 270–277; М А Погорецький, Прослуховування телефонних розмов: європейські стандарти (2003) 9 *Вісник прокуратури* 45–51; М А Погорецький, Д Б Сергеева, Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення (2014) 2 (33) *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* 137–141; М А Погорецький, О С Старенький, Негласні слідчі (розшукові) дії як засоби отримання доказів: окремі проблемні питання (2018) 8 *Право України* 85–106.

² О В Андрушко, Дізнання в органах прикордонної служби України: процесуальні та організаційні аспекти автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005) 17; Л В Юрченко, Теорія та практика провадження дізнання органами внутрішніх справ України (автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2002) 18.

³ М А Погорецький, Про поняття кримінально-процесуальних правовідносин (1999) 2 (17) *Вісник Академії правових наук України* 142–147; М А Погорецький, Значение разработки проблем уголовно-процессуальных отношений для развития науки уголовного процесса (1999) 4 (1) *Проблеми вдосконалення законодавства та практика його застосування з урахуванням прогнозу злочинності. Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України* 34–39; М А Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини слідчого з органом дізнання, начальником слідчого відділу та прокурором (автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків, Нац. юрид. акад. України, 1997) 17; М А Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2002) 160.

⁴ В В Копейчикова (ред.), Загальна теорія держави і права (Київ, 1997) 190–191; Теорія держави і права: підручник / Ю А Ведерніков, І А Сердюк, О М Куракін та ін. (Дніпропетровськ, Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015) 188–189.

Під кримінальними процесуальними відносинами розуміють регламентовані нормами кримінально-процесуального права відносини, що утворюються між учасниками процесу, які наділені визначеними правами й обов'язками, що виникають, розвиваються, змінюються, припиняються в період їх діяльності у сфері кримінального судочинства¹.

В теорії кримінального процесу кримінальні процесуальні відносини визначають як такі, що виникають, розвиваються й припиняються у сфері кримінального процесу, врегульовані кримінально-процесуальними нормами й через які реалізуються повноваження державних органів, що ведуть кримінальний процес, а також процесуальні права і обов'язки осіб, які потрапили в його сферу, та захищаються їх матеріально-правові, процесуальні й інші законні інтереси².

Кримінальні процесуальні правовідносини визначаються правниками як урегульовані нормами кримінально-процесуального права відносини, що виникають, розвиваються, змінюються і припиняються у сфері кримінального судочинства³, або ж як такі, що регламентовані нормами кримінально-процесуального права відносини, що складаються між учасниками, наділеними певними правами й обов'язками, і які виникають, розвиваються та припиняються у зв'язку зі здійсненням кримінального провадження⁴, або ж як такі, що виникають, змінюються і припиняються між учасниками кримінального провадження на підставі кримінального процесуального права⁵.

Пропонується визначати кримінальні процесуальні правовідносини як такі, що мають імперативний характер та виникають між апаратом держави та особами, які ґрунтуються на нормах кримінально-процесуального та міжнародного права з приводу захисту особи, суспільства, держави, міжнародного правопорядку та безпеки від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура⁶.

На наш погляд, висловлені точки зору науковців на поняття кримінальних процесуальних відносин потребують критичного осмислення та певних зауважень з огляду на чинний КПК України. Загальним нашим зауваженням щодо наведених понять кримінальних процесуальних відносин є те, що вони не містять усіх сутнісних ознак кримінальних процесуальних відносин, що негативно позначається на повноті досліджуваних правових відносин.

Зокрема, визначене М. А. Погорецьким поняття кримінальних процесуальних відносин в його ранніх роботах, підготовлених ним на підставі КПК

¹ Л Д Удалова, Кримінальний процес України: загальна частина: конспект лекцій (Київ, НАВС, 2001) 15.

² М А Погорецький, Про поняття кримінально-процесуальних правовідносин (1999) 2 (17) *Вісник Академії правових наук України* 142–147; М А Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія (Харків, Арсіс, ЛТД, 2002) 27; М А Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2007) 240.

³ Є Г Коваленко, В Т Маляренко, Кримінальний процес України: підручник / 2-е вид., перероб. і допов. (Київ, Юрінком Інтер, 2008) 25; Кримінальний процес: конспект лекцій / В В Рожнова, Д О Савицький, Я О Конюшенко, І В Чурікова, О Є Омельченко, Д П Письменний, О Ю Хабло (Дніпро, 2016) 35 <<https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/0913/9.1.pdf>> дата звернення 06.04.2021;

⁴ О В Супрунова, Поняття та елементи кримінально-процесуальних відносин (2014) 5 (2) *Право і суспільство* 351–355.

⁵ Кримінальний процес: підручник / О В Капліна, О Г Шило, В М Трофіменко та ін.; / за заг. ред. О В Капліна, О Г Шило (Харків, Право, 2018) 16.

⁶ В А Вінниченко, Поняття «кримінальні процесуальні правовідносини»: визначення поняття (2019) 3 *Вісник кримінального судочинства* 193.

1960 р.¹, на наш погляд, не враховуються змагальні засади кримінального судочинства, визначені чинним КПК України. Автор залишає поза увагою та колом кримінальних процесуальних правовідносин таких суб'єктів, як представників сторони захисту, інститутів громадянського суспільства, потерпілого як приватного обвинувача та ін., оскільки такі не передбачалися в КПК 1960 р.

Не враховують, на нашу думку, важливих ознак кримінальних процесуальних правовідносин, а лише дублюють загальнотеоретичне визначення поняття правовідносин їх дефініції, запропоновані Є.Г. Коваленком, В.Т. Маляренком, В.В. Рожною, Д.О. Савицьким, О.Г. Шило та ін.²

В одній із останніх своїх праць, присвячених кримінальним процесуальним відносинам М.А. Погорецький визначає кримінальні процесуальні правовідносини як такі, що врегульовані нормами кримінального процесуального законодавства, котрі виникають, розвиваються та припиняються в кримінальному процесі, в межах яких реалізуються повноваження сторін кримінального провадження та суду, а також інших суб'єктів кримінального процесу, захищаються

їхні матеріально-правові, процесуальні та інші законні інтереси³.

Наш погляд, хоча це ви значення кримінальних процесуальних правових відносин, в порівнянні з іншими, найбільш повно відбиває їх сутнісні ознаки, проте в цьому визначенні, на наш погляд, не враховується така сутнісна ознака кримінальних процесуальних правовідносин, як їх рушійна сила – владний суб'єкт, який надає кримінальним процесуальним відносинам рух (особа яка веде кримінальний процес – слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд).

Не дивлячись на те, що в усіх своїх працях М.А. Погорецький вказує серед інших і цю сутнісну ознаку кримінальних процесуальних правовідносин⁴, проте у понятті кримінальних процесуальних правовідносин, яке надає автор, ця ознака, на наш погляд, невиправдано не знайшла свого відображення, що робить це поняття неповним та потребує доповнення.

В теорії кримінальних процесуальних правовідносин слушно зазначається, що у кримінальному процесі функціонує багато кримінальних процесуальних відносин, які є різноманітними як за характером, так і за суб'єктним складом. На відміну від інших правових

¹ М.А. Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини слідчого з органом дізнання, начальником слідчого відділу та прокурором (автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків, Нац. юрид. акад. України, 1997) 17; М.А. Погорецький, Про поняття кримінально-процесуальних правовідносин (1999) 2 (17) *Вісник Академії правових наук України* 142–147; М.А. Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія (Харків, Арсіс, ЛТД, 2002) 27; М.А. Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2007) 240.

² Є.Г. Коваленко, В.Т. Маляренко, Кримінальний процес України: підручник / 2-е вид., перероб. і допов. (Київ, Юрінком Інтер, 2008) 25; Кримінальний процес: конспект лекцій / В.В. Рожнова, Д.О. Савицький, Я.О. Конюшенко, І.В. Чурикова, О.Є. Омельченко, Д.П. Письменний, О.Ю. Хабло (Дніпро, 2016) 35; Кримінальний процес: підручник / О.В. Капліна, О.Г. Шило, В.М. Трофіменко та ін.; / за заг. ред. О.В. Капліна, О.Г. Шило (Харків, Право, 2018) 16.

³ М.А. Погорецький, Кримінальні процесуальні правовідносини. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 19: Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура / редкол. В.Т. Нор (Нац. акад. прав. наук. України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2020) 426–429.

⁴ М.А. Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини слідчого з органом дізнання, начальником слідчого відділу та прокурором (автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків, Нац. юрид. акад. України, 1997) 17; М.А. Погорецький, Про поняття кримінально-процесуальних правовідносин (1999) 2 (17) *Вісник Академії правових наук України* 142–147; М.А. Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія (Харків, Арсіс, ЛТД, 2002) 27; М.А. Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2007) 240; М.А. Погорецький, Кримінальні процесуальні правовідносини. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 19: Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура / редкол. В.Т. Нор (Нац. акад. прав. наук. України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2020) 426–429.

відносин, у тому числі й процесуальних, вони мають ознаки, які властиві лише їм, зокрема:

1) кримінальні процесуальні відносини відіграють службову роль щодо кримінальних матеріальних відносин, що обумовлено тим, що перші служать засобом встановлення наявності чи відсутності других;

2) всім кримінально-процесуальним відносинам у сукупності і кожному з них окремо властивий публічно-правовий характер;

3) кримінальним процесуальним відносинам властивий багатостадійний характер;

4) кримінальні процесуальні правовідносини змінюються в той час коли кримінальні матеріальні правові відносини стабільні;

5) склад центральних кримінальних процесуальних відносин обумовлений відповідними компонентами кримінальних матеріальних відносин;

6) кримінальні правові відносини неперервні (перманентні), а кримінальні процесуальні відносини можуть бути переривчастими (дискретними)¹.

Специфіка кримінальних процесуальних відносин визначається насамперед особливостями методу правового регулювання норм кримінального процесуального права, відмінного від методів регулювання інших сфер суспільних відносин, а зміст та форма кримінальних процесуальних відносин – типом кримінального процесу².

Обґрунтовано наголошується, що на відміну від матеріальних кримінальних правовідносин, кожне з яких може існувати саме по собі, кримінальні процесуальні відносини існують лише в сис-

темі, де вони пов'язані між собою й взаємообумовлені: одні змінюють інші, а ті в свою чергу викликають до життя нові відносини. Наприклад, відношення між слідчим і підозрюваним, будучи результатом функціонування комплексу процесуальних відносин, породжує безліч інших відносин: між слідчим і керівником органу досудового розслідування, між слідчим і захисником підозрюваного, між слідчим і прокурором, між захисником і прокурором, між прокурором і слідчим суддею тощо. Будучи індивідуалізовано, кожне з них відіграє певну роль в загальній системі кримінально-процесуальних відносин, в яку їх об'єднує загальний об'єкт – зміст матеріально-правових відносин, які необхідно встановити чи спростувати згідно з вимогами норм кримінального процесуального закону³.

При розгляді кримінальних процесуальних відносин, як однієї з основних категорій кримінального процесу, одним з основних питань є їхній зв'язок з матеріальними (кримінально-правовими) відносинами, оскільки кримінальний процес існує насамперед для забезпечення застосування норм кримінального права і насамперед для реалізації кримінальної відповідальності. Тому при комплексному підході до вивчення двох груп правовідносин ключове значення приділяється кримінально-правовому відношенню як первинному, що відіграє роль детермінанта.

Детермінованість кримінально-процесуальних відносин матеріальними означає, що перші виникають тоді й остільки, коли й оскільки є потреба встановлення і наступної реалізації кримінально-правових відносин. Однак це не дає підстав стверджувати, що між

¹ М А Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія (Харків, Арсіс, ЛТД, 2002) 24, 26, 93.

² М А Погорецький, Кримінальні процесуальні правовідносини. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 19: Кримінальний процес, судочинство, прокуратура та адвокатура / редкол. В Т Нор (Нац. акад. прав. наук. України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2020) 427.

³ М А Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2002) 15; М А Погорецький, Кримінальні процесуальні правовідносини. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 19: Кримінальний процес, судочинство, прокуратура та адвокатура / редкол. В Т Нор (Нац. акад. прав. наук. України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2020) 426–429.

кримінально-правовими і кримінальними процесуальними відносинами може бути виявлений «субординаційний момент», і також розглядати при цьому процесуальне право не тільки як похідне від матеріального, але і як вторинне, котре є своєрідною надбудовою над матеріальним¹.

Одна з особливостей кримінальних правових відносин полягає в тому, що суб'єкти цих відносин не можуть реалізувати свої права в їх межах. Вони це можуть зробити лише через кримінальні процесуальні відносини між сторонами кримінального провадження та судом та із залученням інших суб'єктів кримінальних процесуальних відносин.

Досліджуючи взаємозв'язок кримінально-правових і кримінальних процесуальних відносин в теорії правовідносин обґрунтовано вважають, що кримінально-правові і кримінально-процесуальні відносини, як правило, виникають і припиняють своє існування в різний час. Якщо кримінальні правові відносини виникають з моменту вчинення кримінального правопорушення, то кримінальні процесуальні відносини – лише після того, як уповноважені державні органи отримують в установленому порядку дані про підготовлюване або скоєне правопорушення. При цьому, як правило, неминучий розрив у часі між виникненням кримінально-правового (момент скоєння кримінального правопорушення) і кримінальних процесуальних відносин (момент отримання даних про підготовлюване або скоєне правопорушення).

В разі заподіяння кримінальним правопорушенням матеріальної шкоди, викликають не лише кримінально-правові, а й цивільно-правові відносини. З огляду на те, що доведення цивільного позову в кримінальному процесі проводиться за правилами кримінального процесуального законодавства, кримінальні процесуальні відносини в цих випадках є засобом встановлення не лише кримі-

нальних, а й цивільних правовідносин.

Кримінально-процесуальні правовідносини в основному вичерпують себе з установленням кримінально-правових відносин й ухваленням рішення про застосування (чи не застосування) кримінальної відповідальності. Закінчення функціонування кримінальних процесуальних відносин у зв'язку з набранням обвинувальним вироком законної сили створює юридичний факт для реалізації встановлених кримінально-правових відносин. Це не виключає виникнення знову кримінальних процесуальних відносин і після набрання вироком законної сили в стадіях виконання вироку, поновлення кримінальних проваджень за нововиявленими обставинами.

Вчинення кримінального правопорушення не завжди викликає виникнення кримінальних процесуальних відносин, оскільки не про всі кримінальні правопорушення стає відомо уповноваженим суб'єктам кримінальних процесуальних відносин – компетентним державним органам. З іншого боку, неправдиві чи помилкові повідомлення про кримінальні правопорушення обумовлюють виникнення кримінальних процесуальних відносин при фактичній відсутності кримінально-правових відносин. Кримінальні процесуальні відносини можуть виникати і розвиватися й при відсутності кримінально-правових за наявності юридичних помилок при розслідуванні та судовому розгляді справи тощо).

Зміна обсягу знань про кримінально-правові відносини призводить до зміни підозри та обвинувачення, а отже, і до змісту центральних кримінальних процесуальних відносин (між слідчим або судом, з одного боку, і підозрюваним (обвинуваченим) – з іншого), що у свою чергу призводить до зміни зміни запобіжного заходу, зміни підсудності або підслідності, обов'язковості участі у справі проку-

¹ М.А. Погорєцький, Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2002) 19.

рора або захисника, перекладача тощо)¹.

Кримінальні процесуальні відносини мають свою структуру: об'єкт, зміст та суб'єкти.

Кримінально-процесуальні відносини реально функціонують у двох аспектах: по-перше, у їхній системі, як сукупність взаємозалежних і взаємообумовлених відносин; по-друге, – як одиничні процесуальні відносини, що складають систему.

Спрямованість (тобто об'єкт) усієї сукупності кримінальних процесуальних відносин і кожного окремого відношення збігається лише в остаточному підсумку. Тому слід виділяти два об'єкта кримінальних процесуальних відносин – загального (генерального) і спеціального².

Загальним об'єктом кримінальних процесуальних відносин є те, з приводу чого чи у зв'язку з чим функціонує і розвивається вся сукупність відносин у даному кримінальному провадженні, тобто кримінально-правове відношення в його об'єктивному (відповідному дійсності) стані.

Спеціальним об'єктом (окремим, одиничним) кримінальних процесуальних відносин є очікуваний результат поведінки учасників кожного конкретного відношення – те, із приводу чого чи заради чого виникають окремі правовідносини (задоволення заявленого клопотання, забезпечення відшкодування заподіяної

кримінальним правопорушенням шкоди тощо).

В теорії правовідносин вважається, що змістом кримінально-процесуальних правовідносин є дії, а формою – права (правомочності) і обов'язки. Кримінальні процесуальні правовідносини – це завжди результат регулювання поведінки громадян, державних органів і посадових осіб в ході кримінального провадження. Правовідносини як результат дії правової норми варто розуміти в тому смислі, що це результат, заради якого встановлені норми права. У правовідносинах, правах, обов'язках розкривається призначення норм права³.

Суб'єктами кримінальних процесуальних відносин є сторони кримінального провадження, суд, а також особи, що залучаються до вирішення кримінальної справи (свідки, експерти, фахівці, перекладачі, поняті та ін.).

Суб'єкт – необхідний елемент усіх правовідносин (як взагалі будь-яких суспільних відносин). Будь які юридичні відносини є відносинами між суб'єктами. У кримінально-процесуальних відносинах можуть брати участь як два суб'єкти (двосторонні правовідносини), так і декілька (багатосторонні правовідносини). Кримінально-процесуальний закон встановлює вимоги, яким має відповідати особа, щоб стати суб'єктом кримінально-процесуальної діяльності⁴.

¹ М А Погорецький, Правовідносини у сфері кримінальної юстиції та їх взаємозв'язок (2002) 1 *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності* 161–172; М А Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2002) 19–23; М А Погорецький, Взаємозв'язок кримінальних, кримінально-процесуальних та оперативно-розшукових правовідносин (2002) 14 (15) *Наук. вісник Нац. акад. Служби безпеки України* 209–219.

² М А Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини слідчого з органом дізнання, начальником слідчого відділу та прокурором (автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків, Нац. юрид. акад. України, 1997) 9; М А Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2002) 12–31.

³ М А Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини слідчого з органом дізнання, начальником слідчого відділу та прокурором (автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків, Нац. юрид. акад. України, 1997) 9; Н А Погорецький, Содержание и форма уголовно-процессуальных отношений (1999) 9 *Вісник Ун-ту внутр. справ* 170–175; М А Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2002) 15.

⁴ М А Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини слідчого з органом дізнання, начальником слідчого відділу та прокурором (автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків, Нац. юрид. акад. України, 1997) 9–10; Н А Погорецький, Субъектный состав уголовно-процессуальных отношений (1999) 5–6 *Бизнесинформ* 20–23; М А Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2002) 14–31.

Суб'єкти кримінальних процесуальних правовідносин, як обґрунтовано зазначають фахівці, реалізуючи свої процесуальні права та обов'язки, виконують неоднакову роль у кримінальному судочинстві, по-різному впливають на його хід і кінцевий результат. Особлива роль у кримінальному процесі належить державним органам і посадовим особам, відповідальним за вирішення кримінальної справи (суду, судді, прокурору, начальнику слідчого відділу, слідчому, дізнавачу), які наділені правом застосування норм закону і прийняття рішень у кримінальній справі. Від цих осіб у вирішальній мірі залежать просування справи, її завершення, можливість реалізації прав іншими учасниками процесу. Той чи інший суб'єкт процесу може бути учасником одного чи декількох процесуальних правовідносин. Проте поза прямим і конкретним зв'язком з представниками держави (слідчим, дізнавачем, прокурором, судом) він не може реалізувати свої права і виконати покладені на нього обов'язки. Тому державні органи і посадові особи, що здійснюють кримінальний процес, є обов'язковими учасниками кримінально-процесуальних відносин, оскільки внаслідок публічно-правового характеру кримінального процесу України правозастосовчими правомочностями у сфері кримінально-процесуальних відносин наділені лише суд, суддя, слідчий, начальник слідчого відділу, орган дізнання та прокурор. Вони вступають у правовідносини між собою, а також з іншими суб'єктами кримінально-процесуальних правовідносин. У дисертації обґрунтовується класифікація кримінально-процесуальних правовідносин, заснована на особливостях їх суб'єктів¹.

М.А. Погорецький обґрунтовано підкреслює, що процесуальне становище суб'єкта (учасника) кримінального процесу характеризується не абстрактною, а реальною можливістю здійснювати певні дії й вимагати відповідних дій від інших осіб. За будь-яким суб'єктом (учасником) процесу під час кримінального провадження визнається здатність на власний розсуд² здійснювати забезпечені законом кримінально-процесуальні права й обов'язки. Без використання учасниками процесу своїх суб'єктивних процесуальних прав і виконання ними процесуальних обов'язків здійснення правосуддя неможливе³.

У цьому контексті Р.І. Назаренко, характеризуючи кримінально-процесуальні відносини на початковому етапі досудового провадження, слушно зазначає, що суб'єкт кримінально-процесуальних відносин — це одна зі складових частин будь-яких відносин, і зазначає, що роль і значення не всіх суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності рівнозначні. Унаслідок державно-владного характеру, властивого кримінальному процесу, специфічною особливістю всіх кримінально-процесуальних відносин є наявність у них представника органів державної влади (слідчого, начальника слідчого підрозділу, органу дізнання, особи, яка провадить дізнання, прокурора чи судді). Далі вчений підкреслює, що в кримінальному процесі, як і в будь-якій іншій сфері правового регулювання, один суб'єкт (посадова особа чи громадянин) зможе реалізувати свої права лише тоді, коли інший суб'єкт наділяється відповідними обов'язками. Процесуальні дії й рішення слідчого, органу дізнання, прокурора чи

¹ М.А. Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини слідчого з органом дізнання, начальником слідчого відділу та прокурором (автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків, Нац. юрид. акад. України, 1997) 9–10; М.А. Погорецький, Кримінальні процесуальні правовідносини. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 19: Кримінальний процес, судострій, прокуратура та адвокатура / редкол. В.Т. Нор (Нац. акад. прав. наук. України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2020) 428–429.

² М.А. Погорецький, Власний розсуд у сучасному кримінальному процесі (2009) *Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій та правозастосовній діяльності*: тези доп. та повід. наук.-практ. конф. (Київ, Атіка, 2009) 340–345.

³ М.А. Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія (Харків, Арсіс, ЛТД, 2002) 35.

судді є не тільки засобом виконання їхніх обов'язків із розкриття злочинів, викриття винних, але й засобом забезпечення реалізації прав і законних інтересів інших суб'єктів кримінально-процесуальних відносин. Підтвердженням сказаного є той факт, що на компетентні державні органи (їхніх посадових осіб) законодавством покладається правовий обов'язок роз'яснити суб'єктам кримінального процесу їхні права й забезпечити можливість здійснення цих прав¹. Подібної думки дотримується і М. А. Погорецький².

Як до прийняття чинного КПК України, так і після його прийняття кожному із суб'єктів кримінального процесу та їх кримінальним процесуальним відносинам присвячено низку наукових праць³. Проте це питання є предметом окремого наукового дослідження.

Будучи складовою системи кожне кримінальне процесуальне відношення має також й своє самостійне значення й тільки йому властиві зміст, об'єкт

і суб'єктний склад, що дозволяє класифікувати їх на такі:

1) правовідносини між органами влади в сфері кримінального процесу та підозрюваним, обвинуваченим, (підсудним), засудженим, виправданим;

2) правовідносини між органами влади в сфері кримінального процесу: між слідчим і оперативними підрозділами, між слідчим і прокурором, між прокурором і оперативними підрозділами, між прокурором і слідчим суддею, між прокурором і судом тощо);

3) правовідносини між органами влади в сфері кримінального процесу, з одного боку, і особами, які захищають свої процесуальні чи інші інтереси в кримінальному процесі, а також їх захисниками або представниками – з іншого;

4) правовідносини органів влади в сфері кримінального процесу зі свідками та експертами – особами, що залучаються в сферу судочинства з огляду на їх можливості дати свідчення, висновок;

5) правовідносини між органами вла-

¹ Р І Назаренко, Характеристика кримінально-процесуальних відносин на початковому етапі досудового провадження (автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, Національна академія внутрішніх справ, 2001) 9.

² М А Погорецький, Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання (2015) 1 *Вісник кримінального судочинства* 93–103.

³ О В Андрушко, Дізнання в органах прикордонної служби України: процесуальні та організаційні аспекти (автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005) 17; М А Погорецький, Слідчий – суб'єкт кримінально-процесуальних правовідносин (1996) *Проблеми провадження правових реформ в Україні* 121–125; М А Погорецький, Правовідносини у сфері кримінальної юстиції та їх взаємозв'язок (2002) 1 *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності* 161–172; М А Погорецький, Захисник – суб'єкт доказування у кримінальному процесі. *Організація адвокатури і надання правової допомоги в демократичному суспільстві*: доповіді учасників міжн. наук.-практ. конф. (18–19 жовт. 2002 р., Київ, ІА при КУ ім. Т. Шевченка) 27–30; М А Погорецький, Захисник – суб'єкт доказування на досудовому провадженні за чинним КПК України: проблемні питання. *Актуальні питання державотворення в Україні*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23 травня 2014 р.) (Київ, Принт-Сервіс, 2014) 480–482; М А Погорецький, О С Старенький, Повноваження слідчих органів Державного бюро розслідувань (2018) 1 *Вісник кримінального судочинства* 32–48; М А Погорецький, Д Б Сергеева, *Проблемні питання реалізації процесуального статусу потерпілого у кримінальному провадженні* (2017) 46 (2) *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право* 118–123; М Pogoretskyi, Problematic issues of implementation of the guarantees of the victim's procedural status in the criminal proceedings of Ukraine. *Fifth International scientific conference on the topic of «The forensic process and the participation of victims in criminal proceedings»* (Wroclaw, 22 November 2016) (Wroclaw, 2017) 4–5; М А Погорецький, Прокурорський нагляд за законністю здійснення контролю за вчиненням злочину. *Прокуратура України в умовах європейської інтеграції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 19 травня 2016 року, Національна академія прокуратури України) 223–226; М А Погорецький, Т О Чорноморець, Реалізація повноважень слідчого судді з розгляду та вирішення скарг учасників кримінального провадження на стадії досудового розслідування (2014) 3 (3) *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: юридичні науки* 282–288; М Погорецький, Прокурор у кримінальному процесі: щодо визначення функцій (2015) 6 *Право України* 86–95; М А Погорецький, Ю А Кушнерик, Процесуальне керівництво провадженням слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування грабежів та розбоїв (2014) 1 (6) *Право і громадське суспільство*: науковий журнал; М А Погорецький, В М Циктіч, Поняття, сутність та види судового контролю у досудовому провадженні (2014) 3 (25) (2) *Наука і правоохорона* 178–186; М С Цуцкірідзе, Кримінальна процесуальна діяльність слідчого: теорія та практика: монографія (вступне слово проф. М А Погорецького) (Київ, Алерта, 2020) 562.

ди в сфері кримінального процесу та іншими громадянами (фахівцями, понятими, перекладачами тощо);

6) правовідносини між органами влади в сфері кримінального процесу та представниками державних організацій (представники домоуправління або установи за місцем проведення обшуку; працівники установ зв'язку при накладенні арешту на кореспонденцію тощо);

7) правовідносини між органами влади та представниками громадськості та громадськими організаціями (комісії у справах неповнолітніх тощо)¹.

В системі кримінальних процесуальних відносин слід виділяти центральні правовідносини, які виникають між підозрюваним, (обвинуваченим) і державними органами влади в сфері кримінального процесу в ході кримінального провадження, кримінальне правопорушення якого складає предмет кримінального переслідування і судового розгляду. Всі інші правовідносини, що виникають і розвиваються в кримінальному процесі, підпорядковані, в кінцевому рахунку, найбільш правильному, відповідному інтересам правосуддя розвитку саме цих стрижневих правовідносин. В ході кримінального провадження може змінюватися й уточнюватися зміст кримінальних процесуальних відносини між органа-

ми влади у сфері кримінального процесу та підозрюваним (обвинуваченим), поки, зрештою, через їхнє посередництво суд не зробить у вирок висновку про наявність кримінальних правових відносин чи про їх відсутність або невідновлення (недоведеність)².

Висновки. Кримінальні процесуальні правовідносини слід визначати як такі, що врегульовані нормами кримінального процесуального законодавства, котрі виникають, розвиваються та припиняються в кримінальному процесі на підставі рішень особи, яка здійснюють кримінальні провадження або має підстави давати вказівки чи доручення для здійснення певних процесуальних дій в кримінальному провадженні, та в межах яких реалізуються повноваження сторін кримінального провадження і суду, а також інших суб'єктів кримінального процесу, захищаються їхні матеріально-правові, процесуальні та інші законні інтереси.

Кримінальні процесуальні відносини мають свою структуру: об'єкт, зміст та суб'єкти. Кримінальні процесуальні відносини реально функціонують у двох аспектах: по-перше, у їхній системі, як сукупність взаємозалежних і взаємообумовлених відносин; по-друге, – як одиничні процесуальні відносини, що складають систему.

REFERENCES

BIBLIOGRAPHY

AUTHORED BOOKS

1. Kaplina O V, Shylo O H, Trofimenko V M, *Kryminalnyi protses* [Criminal process] (Kharkiv, Pravo, 2018) 16 [in Ukrainian].
2. Kovalenko Ye H, Maliarenko V T, *Kryminalnyi protses Ukrainy* [Criminal process of Ukraine] (Kyiv, Yurinkom Inter, 2008) 25 [in Ukrainian].
3. *Kryminalnyi protses* [Criminal process] / Rozhnova V V, Savitskyi D O, Koniushenko Ya O, Churikova I V, Omelchenko O Ye, Pysmennyi D P, Khablo O Yu (Dnipro, 2016) 35 [in Ukrainian].
4. Pohoretskyi M A, *Kryminalno-protsesualni pravovidnosyny: struktura i sistema* [Criminal procedural legal relations: structure and system] (Kharkiv, Arsia LTD, 2002) 160 [in Ukrainian].

¹ Н А Погорецький, Классификация уголовно-процессуальных отношений (1999) 40 *Проблеми законності* 164–170; М А Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2002) 29–31.

² М А Погорецький, Кримінальні процесуальні правовідносини (Харків, Право, 2016) Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 19: Кримінальний процес, судострій, прокуратура та адвокатура / ред. кол. В Т Нор (Нац. акад. прав. наук. України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2020) 429.

5. Pohoretskyi M A, *Funktsionalne pryznachennia operatyvno-rozshukovoi diialnosti u kryriminalnomu protsesi* [Functional assignment of investigative activity in the criminal process] (Kharkiv, Arsis LTD, 2007) 576 [in Ukrainian].
6. Tatarov O Yu, *Dosudove provadzhennia v kryriminalnomu protsesi Ukrainy: teoretyko-pravovi ta orhanizatsiini zasady* [Pre-trial proceedings in the criminal process of Ukraine: theoretical, legal and organizational principles] (Donetsk, TOV «VPP Promin», 2012) 640 [in Ukrainian].
7. Tsutskiridze M S, *Kryriminalna protsesualna diialnist slidchoho: teoriia ta praktyka* [Criminal procedural activity of the investigator] (vstupne slovo prof. M A Pohoretskoho) (Kyiv, Alerta, 2020) 562 [in Ukrainian].
8. *Teoriia derzhavy i prava* [Theory of the state and law] / Vediernikov Yu A, Serdiuk I A, Kurakin O M (Dnipropetrovsk, Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, 2015) 188–189 [in Ukrainian].
9. Udalova L D, *Kryriminalnyi protses Ukrainy: zahalna chastyna* [Criminal process of Ukraine: general part] (Kyiv, NAVS, 2001) 15 [in Ukrainian].

EDITED BOOKS

10. Kopeichykova V V (ed.), *Zahalna teoriia derzhavy i prava* [General theory of the state and law] (Kyiv, 1997) 190–191 [in Ukrainian].

ARTICLES

11. Pohoretskyi M A, Spivvidnoshennia piznannia i dokazuvannia u kryriminalnomu protsesi ta mistse v nykh operatyvno-rozshukovoi diialnosti [Correlation of knowledge and evidence in the criminal process and the place of investigative activity in them] 7 *Pytannia borotby zi zlochyntsiu* (Kharkiv, Pravo, 2003) 114–132 [in Ukrainian].
12. Pohoretskyi M, Poniattia, zmist ta struktura kryriminalnogo protsesu: problemy teorii ta praktyky [The concept, content and structure of the criminal process: problems of theory and practice] (2013) *Pravo Ukrainy* 42–54 [in Ukrainian].
13. Pohoretskyi M A, P'iat rokiv chynnosti kryriminalnogo protsesualnogo kodeksu [Five years of the Criminal Procedure Code] (2017) 3 *Visnyk kryriminalnogo sudochynstva* 11–27 [in Ukrainian].
14. Pohoretskyi M A, Slidchyi – sub'iekt kryriminalnoprotsesualnykh pravovidnosyn [The investigator is the subject of criminal-procedural legal relations] *Problemy provadzhennia pravovykh reform v Ukraini: zb. nauk. prats* (Kharkiv, Nats. yuryd. Akademii Ukrainy, 1996) 121–12 [in Ukrainian].
15. Pohoretskyi M A, Dosudove slidstvo Ukrainy: istoriia ta suchasnist [Pretrial investigation of Ukraine: history and modernity] (2002) 3 *Visnyk Luhanskoi akad. vnutr. sprav Ukrainy im. 10-richchia nezalezhnosti Ukrainy* 216–227 [in Ukrainian].
16. Pohoretskyi M, Rozshuk zlochyntsiiv ta dokazuvannia yikhnoi vyny za chasiv Ruskoi Pravdy [Searching for criminals and proving their guilt during the time of Russian Truth] (2002) 3 *Pravo i bezpeka* 73–77 [in Ukrainian].
17. Pohoretskyi M A, Rozshuk u kozatsku dobu [Search in the Cossack era] (2003) 1 (2) *Pravo i bezpeka* 117–120 [in Ukrainian].
18. Pohoretskyi M A, Proslukhovuvannia telefonnykh rozmov: yevropeiski standarty [Wiretapping: European standards] (2003) 9 *Visnyk prokuratury* 45–51 [in Ukrainian].
19. Pohoretskyi N A, Osootnoshenii rozyska, doznaniia i sledstvija po Ustavu ugolovnoho sudoproizvodstva 1864 g [On the relationship between search, investigation and investigation according to the Statute of Criminal Procedure of 1864] (2014) 9 (46) *Aktual'nye problemy rossijskogo prava* 1972–1979 [in Russian].
20. Pohoretskyi N A, Novely proektu novoho KPK Ukrainy i problemy yikh relazatsii u pravozastosovni diialnosti [Amendments to the project of the new Criminal Procedure Code of Ukraine and the problems of their implementation in law enforcement activities] (2012) 1 (27) *Borotba z orhanizovanoi zlochyntsiu i koruptsiiei (teoriia i praktyka)* 208–216 [in Ukrainian].
21. Pohoretskyi M A, Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii: problemy provadzhennia ta vykorystannia rezultativ u dokazuvanni [Covert investigative (search) actions: problems of proceedings and use of results in evidence] (2013) 1 *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav* 270–277 [in Ukrainian].
22. Pohoretskyi M A, Serhieieva D B, Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii ta operatyvno-rozshukovi zakhody: poniattia, sutnist i spivvidnoshennia [Covert investigative (research) actions and operational-research measures: concept, essence and relationship] (2014) 2 (33) *Borotba z orhanizovanoi zlochyntsiu i koruptsiiei (teoriia i praktyka)* 137–141 [in Ukrainian].
23. Pohoretskyi M A, Starenkyi O S, Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii yak zasoby otrymannia dokaziv: okremi problemni pytannia [Covert investigative (research) actions as a means of obtaining evidence: certain problematic issues] (2018) 8 *Pravo Ukrainy* 85–106 [in Ukrainian].

24. Pohoretskyi M A, Znachenye rozrabotky problem uholovno-protsessualn'kh otnoshenyi dlia razvytyia nauky uholovnoho protsesa [The importance of developing problems of criminal procedural relations for the development of the science of criminal procedure] (1999) 4 (1) *Problemy vdoskonalennia zakonodavstva ta praktyka yoho zastosuvannia z urakhuvanniam prohnazu zlochynnosti: Visnyk Luhanskoho instytutu vnutrishnikh sprav MVS Ukrainy* 34–39 [in Russian].
25. Pohoretskyi M A, Pro poniattia kryminalno-protsesualnykh pravovidnosyn [On the concept of criminal procedural legal relations] (1999) 2 (17) *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy* 142–147 [in Ukrainian].
26. Pohoretskyi M A, Pravovidnosyny u sferi kryminalnoi yustytzii ta yikh vzaiemozv'iazok [Legal relations in the field of criminal justice and their relationship] (2002) 1 *Problemy pravoznavstva ta pravookhoronnoi diialnosti* 161–172 [in Ukrainian].
27. Pohoretskyi M A, Vzaiemozv'iazok kryminalnykh, kryminalno-protsesualnykh ta operatyvno-rozshukovykh pravovidnosyn [Interrelation of criminal, criminal-procedural and operational-investigative legal relations] (2002) 14 (15) *Nauk. visnyk Nats. akad. Sluzhby bezpeky Ukrainy* 209–219 [in Ukrainian].
28. Pohoretskyi N A, Soderzhanye y forma uholovno-protsessualnykh otnoshenyi [Content and form of criminal procedural relations] (1999) 9 *Visnyk Un-tu vnutr. sprav* 170–175 [in Russian].
29. Pohoretskyi N A Subektnyi sostav uholovno-protsessualnykh otnoshenyi [Subjective composition of criminal procedural relations] (1999) 5 (6) *Byznesinform* 20–23 [in Russian].
30. Pohoretskyi M A, Pochatok dosudovoho rozsliduvannia: okremi problemni pytannia [Beginning of pre-trial investigation: certain problematic issues] (2015) 1 *Visnyk kryminalnoho sudochynstva* 93–103 [in Ukrainian].
31. Pohoretskyi M A, Slidchyi – sub'iekt kryminalno-protsesualnykh pravovidnosyn [An investigator is a subject of criminal procedural legal relations] *Problemy provadzhennia pravovykh reform v Ukraini* (Kharkiv, Nats. yuryd. akad. Ukrainy, 1996) 121–125 [in Ukrainian].
32. Pohoretskyi M A, Starenkyi O S, Povnovazhennia slidchykh orhaniv Derzhavnoho biuro rozsliduvan [Powers of investigative bodies of the State Bureau of Investigation] (2018) 1 *Visnyk kryminalnoho sudochynstva* 32–48 [in Ukrainian].
33. Pohoretskyi M A, Serhieieva D B, Problemni pytannia realizatsii protsesualnoho statusu poterpiloho u kryminalnomu provadzhenni [Problematic issues of implementation of the procedural status of the victim in criminal proceedings] (2017) 46 (2) *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo* 118–123 [in Ukrainian].
34. Pohoretskyi M A, Chornomorets T O, Realizatsiia povnovazhen slidchoho suddi z rozghliadu ta vyrishennia skarh uchashnykh kryminalnoho provadzhennia na stadii dosudovoho rozsliduvannia [Implementation of powers of the investigating judge to consider and resolve complaints of participants in criminal proceedings at the stage of pre-trial investigation] (2014) 3 (3) *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: yurydychni nauky* 282–288 [in Ukrainian].
35. Pohoretskyi M, Prokuror u kryminalnomu protsesi: shchodo vyznachennia funktzii [A prosecutor in a criminal trial: regarding the definition of functions] (2015) 6 *Pravo Ukrainy* 86–95 [in Ukrainian].
36. Pohoretskyi M A, Kushneryk Yu A, Protsesualne kerivnytstvo provadzhenniam slidchykh (rozshukovykh) dii pid chas dosudovoho rozsliduvannia hrabezhiiv ta rozboiv [Procedural management of investigative (search) actions during the pre-trial investigation of robberies and robberies] (2014) 1 (6) *Pravo i hromadske suspilstvo* [in Ukrainian].
37. Pohoretskyi M A, Tsyktich V M, Poniattia, sutnist ta vydy sudovoho kontroliu u dosudovomu provadzhenni [Concept, essence and types of judicial control in pre-trial proceedings] (2014) 3 (25) (2) *Nauka i pravookhorona* 178–18 [in Ukrainian].
38. Pohoretskyi N A, Klassyfykatsiia uholovno-protsessualn'kh otnoshenyi [Classification of criminal procedural relations] (1999) 40 *Problemy zakonnosti* 164–170 [in Russian].
39. Suprunova O V, Poniattia ta elementy kryminalno-protsesualnykh vidnosyn [Concepts and elements of criminal procedural relations] (2014) 5 (2) *Pravo i suspilstvo* 351–355 [in Ukrainian].
40. Vinnychenko V A, Poniattia «kryminalni protsesualni pravovidnosyny»: vyznachennia poniattia [The concept of «criminal procedural legal relations»: definition of the concept] (2019) 3 *Visnyk kryminalnoho sudochynstva* 193 [in Ukrainian].

CONFERENCE PAPERS

41. Pogoretskyi M, Problematic issues of implementation of the guarantees of the victim's procedural status in the criminal proceedings of Ukraine. *Fifth International scientific conference on the topic of «The forensic process and the participation of victims in criminal proceedings»* (Wroclaw, 22 November 2016) (Wroclaw, 2017) 4–5.

42. Pohoretskyi M A, Zakhysnyk – sub'iekt dokazuvannia u kryminalnomu protsesi [The defender is the subject of evidence in the criminal process] *Orhanizatsiia advokatury i nadannia pravovoi dopomohy v demokratychnomu suspilstvi: dopovidi uchasnykiv mizhn. nauk.– prakt. konf. (18–19 zhovt. 2002 r., Kyiv, IA pry KU im. T. Shevchenka)* 27–30 [in Ukrainian].
43. Pohoretskyi M A, Vlasnyi rozsud u suchasnomu kryminalnomu protsesi [Self-discretion in the modern criminal process] (2009) *Zasady kryminalnogo sudochynstva ta yikh realizatsiia v zakonotvorchii ta pravozastosovni diialnosti: tezy dop. ta povid. nauk.– prakt. konf. (Kyiv, Atika, 2009)* 340–345 [in Ukrainian].
44. Pohoretskyi M A, Dokazuvannia u kryminalnomu protsesi: poniattia, zmist, struktura [Evidence in the criminal process: concept, content, structure] *Aktualni problemy dokazuvannia u kryminalnomu provadzhenni: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi Internet-konferentsii (27 lystopada 2013 r., m. Odesa) (Odesa, Yurydychna literatura, 2013) / Alenin Yu P* 17–21 [in Ukrainian].
45. Pohoretskyi M A, Zakhysnyk – sub'iekt dokazuvannia na dosudovomu provadzhenni za chynnym KPK Ukrainy: problemni pytannia [The defender is the subject of evidence in pre-trial proceedings under the current Code of Criminal Procedure of Ukraine: problematic issues] *Aktualni pytannia derzhavotvorennia v Ukraini: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kyiv, 23 travnia 2014 r.) (Kyiv, Print-Servis, 2014)* 480–482 [in Ukrainian].
46. Pohoretskyi M A, Prokurorskyi nahliad za zakonnistiu zdiisnennia kontroliu za vchynenniam zlochynu [Prosecutor's supervision over the legality of control over the commission of a crime] *Prokuratura Ukrainy v umovakh yevropeiskoi intebratsii: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Kyiv, 19 travnia 2016 roku, Natsionalna akademiia prokuratury Ukrainy)* 223–226 [in Ukrainian].

DISSERTATIONS

47. Andrushko O V, Diznannia v orhanakh prykordonnoi sluzhby Ukrainy: protsesualni ta orhanizatsiini aspekty [Research in the bodies of the border service of Ukraine: procedural and organizational aspects] (avtoref. dys. ... kand.. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv, 2005) 17 [in Ukrainian].
48. Nazarenko R I, Kharakterystyka kryminalno-protsesualnykh vidnosyn na pochatkovomu etapi dosudovoho provadzhennia [Characteristics of criminal procedural relations at the initial stage of pre-trial proceedings] (avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.09. Kyiv, Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav, 2001) 9 [in Ukrainian].
49. Pohoretskyi M A, Kryminalno-protsesualni pravovidnosyny slidchoho z orhanom diznannia, nachalnykom slidchoho viddilu ta prokurorom [Criminal-procedural legal relations of the investigator with the body of inquiry, the head of the investigative department and the prosecutor] (avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.09. Kharkiv, Nats. yuryd. akad. Ukrainy, 1997) 9 [in Ukrainian].
50. Pohoretskyi M A, Kryminalno-protsesualni pravovidnosyny slidchoho z orhanom diznannia, nachalnykom slidchoho viddilu ta prokurorom [Criminal-procedural legal relations of the investigator with the body of inquiry, the head of the investigative department and the prosecutor] (avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.09. Kharkiv, Nats. yuryd. akad. Ukrainy, 1997) 10 [in Ukrainian].
51. Pohoretskyi M A, Kryminalno-protsesualni pravovidnosyny slidchoho z orhanom diznannia, nachalnykom slidchoho viddilu ta prokurorom [Criminal-procedural legal relations of the investigator with the body of inquiry, the head of the investigative department and the prosecutor] (avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.09. Kharkiv, Nats. yuryd. akad. Ukrainy, 1997) 17 [in Ukrainian].
52. Yurchenko L V, Teoriia ta praktyka provadzhennia diznannia orhanamy vnutrishnikh sprav Ukrainy [Theory and practice of investigation by internal affairs bodies of Ukraine] (avtoref. dys. ... kand.. yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv, 2002) 18 [in Ukrainian].

Denysenko V.V.

Master's student of the Institute of Law
of Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID ID: 0000-0003-0585-9845

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2021.1-2/166-182>

CRIMINAL PROCEDURAL LEGAL RELATIONS AT THE STAGE OF PRE-TRIAL INVESTIGATION: TOWARDS A DEFINITION OF THE CONCEPT

Abstract. *The article is devoted to the study of the problematic issues of defining the concept of criminal procedural relations at the pre-trial investigation stage under the current Criminal Procedure Code of Ukraine.*

The purpose of the article *is to analyze the doctrinal approaches to the definition of the concept of criminal procedural relations and, based on its results, to formulate the author's own concept of criminal procedural relations at the pre-trial investigation by revealing their essential features.*

The article examines the genesis of criminal procedural relations in pre-trial investigation and concludes that the current state of criminal procedural relations in pre-trial investigation under the current Criminal Procedure Code of Ukraine is due to the genesis of the institute of domestic pre-trial investigation which has undergone significant transformation over the centuries.

Based on the results of the analysis of the concepts of criminal procedural relations available in the theory of criminal procedure, the author concludes that the doctrine of criminal procedural law lacks unity of approaches to the definition of the concept of criminal procedural legal relations, which is due to the existence of different scientific positions regarding the legal nature and essential features thereof.

Highlighting the essential features of criminal procedural relations, the author formulates the author's definition of criminal procedural relations as those regulated by the provisions of criminal procedure legislation, which arise, develop and terminate in criminal proceedings on the basis of decisions of a person who conducts criminal proceedings or has grounds to give instructions or orders for certain procedural actions in criminal proceedings, and within which the powers of the parties to criminal proceedings are exercised.

The author reveals the interrelation of criminal and criminal procedural relations.

The content of criminal procedural relations is defined and the essence of each of its elements is revealed.

The author emphasizes that criminal procedural relations actually function in two aspects: firstly, in their system as a set of interdependent and interrelated relations; secondly, as single procedural relations which make up the system.

Keywords: *criminal procedural relations, pre-trial investigation, essential features of criminal procedural legal relations, subjects of criminal procedural legal relations.*